

ISSN 1694-7118

КЫРГЫЗ ТИЛИ ЖАНА АДАБИЯТЫ:

ОКУТУУНУН ИННОВАЦИЯЛЫК
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

ИЛИМИЙ - МЕТОДИКАЛЫК ЖУРНАЛ

*Гүл бакчада гүл түбөлүк эместир,
Түбөлүк гүл сен калтырган ак иштер
А. Навои*

Г. Ақымбекова Еліміздегі шетелдік студенттерге іс қағаздарын оқытудың маңыздылығы	77
Қасым Балқия Мағыналас фразеологизмдер синонимінің функционалды-прагматикалық қызметі	81
Қ.А.Жақыбаева Болжалдық модалділігінің көп түрлілігі	85
М.Е.Момбаева Жастар бойында ұлттық тәрбиені қалыптастыру	89
А. Сейдуллаева Особенности перевода стилистических средств в повести М.О. Ауэзова «Көксерек»	91
А. Күнтуганова Бірчылар поэзиясынын өзгөчөлүгү	95
Г. Абдрашитова Улут болсом - Тилим менен улутмун	97
Абдрашитова Гулсара Жусуп Баласагындын «Куттуу билим» поэмасындагы каармандар	99
З. Бектенова Манасым - менин мурасым	100
А. Жаманаква Тил - акыл - эстин күзгүсү	105
Д. Эсенгулова Кыргыз тилин окутууда техникалык каражаттарды колдонуу мүмкүнчүлүктөрү	106
А. Эсенгулова Оюндун пайда болушу жана өнүгүшү	108
С. Олжабаева С.Эралиевдин «Кесиринсан» поэмасы	111
Сыдык Мамыров Чынгыз Айтматовдун «Саманчынын жолу» повестин талдоо	113

Басылып чыккан орду:

“Maxprint” басмаканасы

Бишкек шаары, Курманжан Датка көчөсү, 207

Электронная почта: maxprint@mail.ru,

maxprintkg@gmail.com

Форматы 60x84/8.

Көлөмү: 14,5.

Офсет кагазы.

Нускасы: 100

лу, жүдеу, арық сияқты қатар басында тұратын тірек сөздер. Мысалы: қасық қаны жоқ, мойны ырғайдай, биті торғайдай, терісі тарамысына іліну сияқты фразалық тіркестер құрамының мазмұнын мағыналық әсерін байыта түседі.

Қоршаған орта, табиғат құбылыстары, ауа райы адамдардың өмір сүру, күнделікті тіршілік ету дағдыларына әсер етеді. Осыған байланысты қазақтың сөздік қорында көптеген мағыналас фразеологизмдер бар. Антонимдік бірліктегі ыстық пен суық табиғат ерекшелігі ретінде танылып, қабылданғанда оған әдетте баға берілуі, бейнелі, образды сөз орамдарымен сипатталады. Мысалы, қызыл шұнақ сары аяқ, сақылдаған сары аяз – аяздың бейнесі болса, ақ қар, көк мұз, түү деген түкірігі жерге түспеу – суық күн, алай-түлей боран, ақ түтек үскірік – боранды күн келбеті. Бұл фразеологизмдер жалпы табиғаттағы суық ұғымын береді. Бұның мынадай сары аяз, сақылдаған қыс күндерінде елтірі ішік, бояулы тон, күпі қаптал шапан, саптаманы тастағаны қызық (М. Әуезов. Шығ., 358). Жер қара, күн ашықта қалай көсілсең де қиын емес. Мықты болса, ақ қырау, көк мұз, ала боранда қарға адым ұзап көр (Ә. Кекілбаев).

Қазақ тілінде еңбек, өмір, тағдыр, дүние туралы айтылатын мағыналас фразеологизмдер көптеп кездеседі. Еңбек – табан ақы, маңдай тер деген қазақ. Бірақ жағымсыз сезімдік қатынастардың әсерінен еңбегі еш болу деген ой тіркесіне негіз болған тұрақты тіркестер де кездеседі. Мысалы: еңбегі құр, далаға кету, құмға сіңген судай, босқа бейнет ету, құр босқа кету, зая кету, желге кету, күйіп кету сияқты мағыналас фразеологизмдер бар.

Дүние, өмір ұғымдарының астарлы мағынасына назар аударсақ: қазақ тілінде мағыналас фразеологизмдердің көптеген тақырыптық, мағыналық және құрамдық әр түрлі топтары кездеседі. Қазақ тілі лексикалық синонимдерге қандай бай болса, фразеологиялық синонимдерге де соншалықты бай екенін көрінеді. Тілдегі лексикалық синонимдер мен фразеологиялық синонимдер екеуі екі түрлі аталғанымен, бір мақсатқа қызмет етеді. Ол мақсат – ойлаған ойды жеткізе, жан-жақты баяндау. Сондықтан бұл екеуі үнемі бірлікте, өзара тығыз қарым-қатынаста, тұтас бір бүтін нәрсенің екі жағы деп қаралуға тиіс. Сонымен, фразеологиялық синонимдер – сөздік қорды байытуда, тілді көркейтуде, ойды бейнелеп, бедерлеп жеткізуде негізгі тілдік құрал.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қалиев Ф., Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикасы мен фразеологиясы. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2006. – 264 б.
2. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1977. – 712 б.
3. Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдер сөздігі. – Алматы: Елтаным, 2010. – 252 б.
4. Қасым Б.Қ. Сөзжасам: Семантика. Уәждеме. – Алматы, 2003. – 167 б.
5. Қасым Б.Қ. Қазіргі қазақ тілінің теориялық және қолданбалы аспектісі. – Алматы: ЖК Волкова А.В., 2010. – 371 б.
6. Қасым Б.Қ. Күрделі аталым жасалымы: когнитивті-дискурстық ұстаным («Зерттеулер»). – Алматы: ЖК Волкова А.В., 2010. – 383 б.
7. Уәлиұлы Н. Фразеология және тілдік норма. – Алматы, 1998.

Қ.А.Жақыбаева,
аға оқытушы
М.Д. Мұсабаева,
ф.ғ.к. доцент

Халықаралық Бизнес Академиясы, Қазақстан, Алматы қаласы, kalipanur@mail.ru

БОЛЖАЛДЫҚ МОДАЛДІЛІГІНІҢ КӨП ТҮРЛІЛІГІ

Болжалдық модалділігі – сөйлеушінің лебіздегі іс-әрекеттің жүзеге асу, аспауын болжап, топшылап көрсететін көзқарасы. М.В.Зайнуллин болжалдық модалділігін: «Предположительная модальность – это оценка говорящим содержания высказывания с точки зрения вероятности совершения дей-

ствия. Говорящий сообщает о действии или событии как о предположительном, как о чем либо вероятным, возможным, допустимом», - деп, анықтайды [1, с.42]. Тілімізде болжалдық модалділік өрісі мынандай лексика-грамматикалық құрылымдар арқылы жасалады:

-у керек; -са керек; -ган сиякты (секілді, сыкылды, тәрізді);

-у шығар; -уға болар; -ган шығар (болар); -атын, -етін, -йтін шығар;

-у мүмкін (ықтимал, кәдік); -ген көрінеді; -ганға ұқсайды.

Енді осы құрылымдарға жеке-жеке токталып өтейік.

«-у керек» құрылымы бол етістігіне тіркесіп, болжалдық модалділігін білдіреді. Мысалы: Тегі сол соқыршек жарылып кеткен болу керек (Ғ.Мүсірепов). Болу керек құрылымы тәуелдік парадигмасында түрленеді. Жалпы «-у» тұлғалы етістіктер көптеледі, септеледі, тәуелденеді, алайда жіктелмейді. Бұл туралы А.Ысқақов: «Қимыл атауы семантикасы жағынан да, түрленуі (тұлғалары) жағынан да етістіктен гөрі зат есімге жақын. Сол себепті қимыл атауына, қолданылу ыңғайына қарай, есімдерге тән көптік, тәуелдік, септік жалғаулары жалғана береді, бірақ оған еш уақытта да жіктік жалғауларының қосымшасы жалғанбайды», - дейді [2]. Мысалы: Ұйықтап кеткен болуым керек. Ұйықтап кеткен болуың керек. Ұйықтап кеткен болуымыз керек. Ұйықтап кеткен болуларың керек. Ұйықтап кеткен болулары керек. «Болу керек» құрылымы тәуелдіктің үш жағында, жекеше және көпше түрлерінде субъект белгілі бір іс-әрекеттің қалай жүзеге асқандығын нақты білмейтіндігін, алайда болжап, топшылап көрсететінін байқауға болады.

Кей жағдайда етістіктің -у жұрнағына барыс септігінің жалғауы жалғанып та қолданылып, болжалдық модалділігін білдіреді. Мысалы: Темір тордан босаған отар «әріптестерінің» оттауға бағана өріп кеткені жындырына әбден тиген болуға керек, алды-арттарына қарамай, боздақтап барады-ай (О.Бөкей).

«-са керек» құрылымы шартты райға керек модаль сөзінің тіркесуі арқылы жасалған. Бұл құрылымның болжалдық модалділігін жасайтыны туралы татар тілін зерттеген Д.Г.Тумашева былай дейді:

«Предположительная модальность выражается также формами будущего неопределенного, сочетанием условной формы с модальным словом кирек» [3, с. 149].

А.Ысқақов шартты райды неғайбыл райдың қатарына жатқызады. Ал неғайбыл рай іс-әрекет субъектінің еркінен тыс іске асатынын

не аспайтынын білдіреді. Осы ерекшелік «-керек» құрылымында да сақталған. Шартты рай тұлғасы жіктелу парадигмасында түрленеді:

Жекеше

I жақ Мен қонақтар кетіп қалған соң барсам керек

II жақ Сен қонақтар кетіп қалған соң барсаң керек

Сіз қонақтар кетіп қалған соң барсаңыз керек

III жақ Ол қонақтар кетіп қалған соң барса керек

Көпше

I жақ Біз қонақтар кетіп қалған соң барсақ керек

II жақ Сендер қонақтар кетіп қалған соң барсаңдар керек

Сіздер қонақтар кетіп қалған соң барсаңыздар керек

III жақ Олар қонақтар кетіп қалған соң барса керек

«-са керек» құрылымы арқылы сөйлеуші өзі қатыспаған, өзі көрмеген белгілі бір іс-әрекет, оқиға жайлы көзқарасын білдіреді. Өзі көзімен көрмей, өзі қатыспағандықтан сөйлемдегі іс-әрекетке, оқиғаға күмәнді сенімсіздік, болжалдық, топшылау, жорамалды мағыналары туындайды. Мысалы, Теңбіл көп арғы тегі араб жылқысы, пайғамбарымыздың өзі мінетін пырақтың тұқымы болса керек (Ғ.Мүсірепов). Отызымыздың бірдей суретін аудандық газетке қос бет болып жарқ еткенде, мақтаныштан есеміз шығып кетсе керек, тәттіге алданған баладай далақтай береші ғой (О.Бөкей). Тегі ауылға қайтып кетсе керек (О.Бөкей).

«-са керек» құрылымы болжалдық мағыналы етістікке де жалғанып, сөйлеушінің сөйленімдегі іс-әрекетке, оқиғаға қатысты болжалдық көзқарасын білдіреді. Мысалы, Бағана отарды жайылымға шығарған байқамаса керек, жә, не тұрыс, үйге қайтайың (О.Бөкей). «-са керек» құрылымы кей жағдай субъектінің өзінің басынан бұрын өткен іс-әрекетті, оқиғаны меңзеп, алайда субъект есінен онша сақталмағандықтан, оны болжал, жорамал ретінде жеткізетін тұстары да кездеседі.

«-са керек» құрылымы кейде көпше мағынасында да жұмсалады. Бұл құрылым жіктеу парадигмасында түрленеді. Мысалы Олар жағдайды түсінсе керек (ауызекі).

«-ған сияқты (секілді, сықылды, тәрізді)» ылымы болжалдық модалділігін беруде імді құралдар қатарына жатады. Құрылымға іжалдық мағына беріп тұрған – сөйлеушінің ілемде айтылған пікір, іс-әрекет, оқиға нінде нақты білмегендіктен, тек болжалдық, шылаулық қатынастағы көзқарасын іретін «сияқты, секілді, сықылды, тәрізді» даль сөздері. Олар есім сөз таптарымен де, келген шақтағы етістіктермен де тіркесе еді. Аталған модаль сөздер салыстыру, састыру сияқты мағыналарды береді. Мысаы, Аспандағы ызғарлы қара қошқыл бұлттар мен шөге түсіп, дүние кішірейіп кеткен ізді (Ш.Айтматов). Стап пен Кпитаннан үш рігер келіп еді, олар да не ауру екенін біле май қысылып тұрған секілді (Ғ.Мүсірепов). ер шайнап қалған асыңнан шақыр етіп күм лқса, әлгі тұқымы азып, есік көзінде қалған йран құмның адамдарға көрсеткен ақырғы іастығы сықылды еді (О.Бөкей).

« -ған сияқты (секілді, сықылды, різді)» құрылымдары жіктеледі. Жіктік лғауы сөйлеуші көзқарасының қай жаққа ғытталғандығын көрсетеді. Мысалы, Сен ған ренжіп жүрген секілдісің (О.Бөкей).

Сонымен қатар тілімізде «-ған сияқтанады, кілденеді, сықылданады, тәрізденеді, іспетті» ылымдары да кездеседі. Мысалы, Әлденені ідіргісі келмей, шешесін алдаусырататын яқтанады (Ғ.Мүсірепов). Тағы да аспан жарқ ті де, құс жолы шаңытып кеткен сияқтанды (О.Бөкей). Қ.А.Мамадилов «-ған сияқты, -ған яқтанады (сияқтанды)» құрылымдарындағы олжау модалділігінің көріну деңгейіне қарай рінші құрылымды айқын болжалды етістіктің далді құрылымы деп, екіншісін солғын болалды етістіктің модалді құрылымы деп бөліп ресетеді [4, 98 б.].

-ған сияқтанады құрылымы бұйрық райда рленеді. Қонақтарына қымыз да ұсынатын рес сияқты (Ғ.Мүсірепов).

Сонымен қатар болжалдық модалділігін діруде «-ған да сияқты (тәрізді, секілді), тын сияқтанушы еді» құрылымдары да здеседі. Соңғы құрылым өткен шақта айлады. Себебі «еді» көмекші етістігі жедел кен шақ формасында тұр.

Болжалдықөрісі«-умүмкін(ықтимал,кәдік)» ылымдары арқылы да жасалады. Мүмкін одаль сөзі бірде мүмкіндік модалділігін дірсе, бірде сөйлеушінің болашақта болатын

іс-әрекетті топшылап көрсетуіне байланысты болжалдық модалділігін білдіреді.

«-у мүмкін» құрылымы шақтық пен модалділікті бірге береді. Бұл туралы Т.Қордабаев мынандай пікір айтады: «Тұйық рай формасының ешбір шақты білдірмейтіні, бұл екеуінің де шақтық көрсеткіштер емес екендігі белгілі. Солай бола тұрса да, бұл екеуі синтаксистік бірлікке келу арқылы контекске қарай белгілі бір шақтық мағына білдіретіндігін көреміз. Мысалы: Басқа участоктен көмек келіп жеткенше, дұшпан шебімізді бұзып, ілгері өтуі мүмкін. Сенің мұнда қалғаныңнан көп залал көруіміз мүмкін» [6, 94 б.].

«-у мүмкін» құрылымы сөйлеушінің сөйлемдегі оқиғаның, іс-әрекеттің шындыққа айналу мүмкіндігін болжау модалділігін көрсетеді. Мысалы, Бірақ анау он күн бойы он жерді құр бекерге қазғылап, көзге тамызатын су шығара алмаған құдықшы қуларды үйір қыла берме, олар бүгін қи тазалауға көмектессе, ертең әйеліңе... то есть, басқасына көмектесуі мүмкін (О.Бөкей). Кейбіреуі тоқты да әкелуі мүмкін (О.Бөкей). Аталмыш құрылым тәуелдік тұлғаларын қабылдап, сөйлемдегі іс-әрекеттің қай жаққа тиесілі екендігін анықтап, сөйлемнің баяндауыш қызметінде жұмсалады.

Жекеше

1-жақ Менің кездесуге баруым мүмкін

2-жақ Сенің кездесуге баруың мүмкін

Сіздің кездесуге баруыңыз мүмкін

3-жақ Оның кездесуге баруы мүмкін

Көпше

1-жақ Біздің кездесуге баруымыз мүмкін

2-жақ Сендердің кездесуге баруларың

мүмкін

Сіздердің кездесуге баруларыңыз мүмкін

3-жақ Олардың кездесуге барулары мүмкін

Кейде «-у мүмкін» құрылымы барыс септігімен қатар жұмсалады. Дегенмен бұл құрылым тілімізде сирек ұшырасады. Сонымен қатар «-у мүмкін» құрылымы «-уы да мүмкін, -уы да мүмкін-ау, -уы мүмкін де, -уы мүмкін ғой» парадигмаларын құрады.

«да, де, та, те, -ау, ғой» демеуліктерінің мағыналық реңктері туралы пікірлерді тілші ғалымдар еңбектерінен кездестіруге болады.

«-ау» демеулігі туралы А.Ысқақов: «-ау демеулігінің негізгі мағынасы күшейту реңкілі үстеу болғанымен, кейде қолданылу ерекшелігіне байланысты өзі тіркесетін сөзге болжалдық мән жамау үшін жұмсалады»,

- деп «-ау» демеулігінің болжалдык мағынада да қолданылатынын айтады [2, 377 б.]. Мұны мына мысалдан да көруге болады: Құдық қазушылар, тегі, бүгін келмейді-ау (О.Бөкей). Осындай пікірді Е.Жанпейісов та келтіреді:

«-ау» деген шылау етістіктерден соң да, есім сөз таптарынан кейін де тұра алады. Бұл ретте олар болжау, күдік мағыналарын білдіреді» [6, 170 б.].

Қ.А.Мамадилов «-у мүмкін» құрылымы арқылы берілетін болжалдык мағынаға «-ау» демеулігі уайым реңкін үстейді дейді. Мұны зерттеуші еңбегінде былай түсіндіреді: «Өйткені баяндаушының құрамында «-улары да мүмкін-ау» құрылымы бар сөйлемдерде субъекті өзіне тиімсіз, орындала қалған күннің өзінде нәтижесі өз ойынан шықпайтын қимыл-әрекеттің ақиқатқа айналу мүмкінділігін қаламайды. Сондықтан оның іске асуынан сақтанады, болмаса өзгелерді сақтандырады. Өзі күмәнданады, сол арқылы өзгелерді де күмәндандыруға әрекет жасайды. Мұның өзі субъекті көзқарасындағы болжалға уайым реңкінің үстелуіне әсер етеді. Сол себепті де «-уы да мүмкін-ау» құрылымы уайым реңкті айқын болжалды құрылымға жатады» [4, 104-105 бб.]. Көрсетілген құрылым «-ері де мүмкін-ау» құрылымында да келіп, болжалдылық модалділігін білдіреді. Мысалы, Тіпті бұл өзге жұрттың құлағына ән емес, жыр емес, толғау емес - зарлаған жоқтау сықылды естілері де мүмкін-ау (О.Бөкей). Сөйлеушінің сөйленімдегі іс-әрекетке, оқиғаға сақтандыру, алаңдау, сезіктену, күдіктену, күмәндану, тұспалдау, жорамалдау қатынасын білдіру үшін «-у де мүмкін» құрылымы қолданылады. Кейде бұл құрылымға «екен» көмекші етістігі тіркесіп қолданылады. Бұл жағдайда болжалдык мағынаға нақтылау мағынасы үстемеленеді. Мысалы, Ол, әйтеуір, бір жануар, тіпті құрт-құмырсқа болуы да мүмкін екен (Ш.Айтматов).

«-у мүмкін» құрылымының болымсыздық формасы болымсыздық мағына білдіретін «емес» дәнекер сөзінің тіркесуі арқылы жасалады. «-у мүмкін емес» құрылымы сөйлемдегі субъект іс-әрекетінің шындыққа айналуын болжауды көрсетеді. Алайда бұл жағдайда болжалдык мағынаны сенімділік басып кетеді.

Сөйлемде әр сөздің орын тәртібіне қарай өзіндік мағыналары болады. Бұл туралы Қ.А.Мамадилов мынандай пікір келтіреді: «ЕМҚ-ның құрамы неғұрлым күрделене түскен

сайын, ондағы мағына да күрделене түседі. Құрылымдағы әрбір морфема өзінің сөздегі орын тәртібіне қарай мағыналық қабаттар түзеді. Мәселен,

- «-у» морфемасы қимылдың тыныштыққа ұласуын білдіреді.

- «да» морфемасы өзі тіркескен сөзге күшейту, нақтылау, айқындау реңктерін үстейді.

- «мүмкін» модаль сөзі болжал мағына білдіреді.

- «емес» көмекші морфемасы өзі тіркескен сөзіне болымсыздық мағына үстейді.

- «-ті» демеулік шылауы өзі тіркескен сөзге нақтылау мағынасын үстейді.

Құрылымдағы осы мағыналардың тұтасқан бірлігі нәтижесінде субъектінің қимыл-әрекеттің ақиқат-шындыққа қатынасы жөніндегі көзқарасы беріліп тұр» [4, 107-108 бб.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зайнуллин М.В. Модальность как функционально-семантическая категория. - Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1986.

2. Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. - Алматы: Ана тілі, 1991. - 382 б.

3. Тумашева Д.Г. Татарский глагол (опыт функционально-семантического исследования грамматической категории). - Казань: Изд-во Казанского университета, 1986. - 189 с.

4. Мамадилов Қ.А. Қазіргі қазақ тіліндегі етістіктің модалдық құрылымдары: Филол. ғыл. канд. дис. - Алматы, 1996. - 146 б.

5. Қордабаев Т. Қазіргі қазақ тіліндегі етістіктің шақ категориясы. - Алматы: Оқу-педагогика, 1953. - 116 б.

6. Жанпейісов Е. Қазақ тіліндегі сөйлем модалділігі және оның жасалу жолдары // Қаз ССР ҒА Хабарлары. Филология және өнертану сериясы. - 1959. - 1-2 (8-9) шығуы. - 167-170 бб.

7. Төлегенов О. Жалпы модалді және максат мәнді жай сөйлем типтері. - Алматы, 1968. - 180 б.

8. Жанпейісов Е. Модальные слова в современном казахском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. - Алма-Ата, 1958. - 17 с.

9. Нұрмаханова Ә.Н. Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы. - Алматы: Мектеп, 1971. - 292 б.

10. Щербак А.М. Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков. - Л.: Наука, 1987. - 149 с.

11. Федотов М.Р. Средства выражения мольности в чувашском языке. – Чебоксары: Чувашкнигоиздат, 1963 ж.

12. Қалиев Б., Жылқыбаева А. Сөз ғыналарының негіздері. Алматы, 2002, 109 - т.

13. Кодухов В.И. Введение в языкознание. Москва, 1987. 276 бет.

14. Гумбольдт В. О различении строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода. В кн: В.А.Звегинцев. История языкознания XIX и XX вв в очерках и речениях. Москва, 1964.

15. Жалмаханов Ш. Түркі лексикасының мантикалық деривациясы (доктор. диссер. торефераты). Алматы, 2004. 43 б.

16. Аханов К. Тіл біліміне кіріспе. Алматы, 1962. 299 б.

Резюме

«Предположительная модальность – это оценка говорящим содержания высказывания с точки зрения вероятности совершения действия. Говорящий сообщает о действии или событии как о предположительном, как о чем либо вероятным, возможным, допустимом.

Resume

The presumable modality is the speaker's assessment of the content of the expression in terms of likelihood of the action. The speaker states an action or an event as something probable, possible and permissible.

М.Е.Момбаева,

1 курс студенті

Халықаралық Бизнес Академиясы

Қазақстан, Алматы

E-mail: maseka007@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: Л. Бегалиева

ЖАСТАР БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бүгінгі таңда ғасырлар қойнауында лыптасқан ұлттық тәрбиені, озық өнегелі стүрлерді, адамгершілік асыл қасиеттерді жастар бойына қалыптастыруда, оны ұтымды йдалану аса маңызды міндеттердің біріне налып отырғаны даусыз. Қазақстан срубликасының «Білім туралы» Заңында йлім беру жүйесінің міндеті – ұлттық өне адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби йндауға бағытталған білім алу үшін қажетті йғдайлар жасау» жөнінде жақсы талданып йсетілген.

Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының рихын, тегін, салт-дәстүрін, тілін, білімін йңгерген мәдениетті, адами қасиеті мол, йғармашыл тұлға етіп тәрбиелеу – бұл өмір лабы, ол қоғам қажеттілігінен туындап отыр.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» йында жас ұрпаққа жан- жақты білім мен рбие берудің мемлекеттік саясатының негізгі танымдарын айқындап берді. Қазақстанның рлық азаматтарының білім алуға тең құқылы, бір азаматтың интеллектуалдық дамуына, йхо-физиологиялық ерекшеліктеріне қарай, йімнің барлық деңгейіне кең жол ашылды.

Қазақ мәдениеті – ғасырлар бойы қалып-тасқан ұлттық мәдениет. Ол ұлттық тәлім-тәрбиенің негізінде дамып қалыптасады. Көне заманнан келе жатқан таным-түсінік, әдеп-тағылымдарын ұғыну, білу және өмірге үйлесімдерін қажетке жарату – жастардың туған халқына деген құрметінің артып және өнегенің рухани түлей түсуіне йқпал етеді. Былайша айтқанда, елінің тарихи өткен жолы мен бұраң бұлтарысы көп болмыс-білімін ұғыну халқына деген сүйіспеншілігі мен патриоттық сезімінің қарқынды түрде жетіле түсуіне әсерлі йқпал етумен қатар, бұл нәтижелі сапаға айналады. Ұлттық тәрбие сол ұлттың мәдениетін дамытудың қозғаушы күші болып табылғандықтан, қазіргі кезеңде жоғары оқу орындарының табалдырығынан аттаған біз сияқты студенттерге мемлекеттік тілден білім беруде ел тарихын терең қозғап, берілген мәтіндердің тәрбиелік мәніне көбірек көңіл бөлінсе, қазақ зиялы қауымының еңбектерімен қоса, әлемдік деңгейде ғылыми еңбектерімен өздеріне назар аудартқан, «Нобель сыйлығының» иегері атанған ғалымдардың өмірімен де таныстырып, қоғам дамуына қосқан үлестерін айтып түсіндіру арқылы студенттердің адами-құндылық қасиеттерін қалыптастырып дамыта алады.